

SERVICEPLAN ORSA KOMMUN 2016-2020

Liselott Hansson Malmsten
liselott.hansson@orsa.se

Innehåll

Sammanfattning.....	2
Handlingsplan/aktiviteter för arbetet med serviceplan.....	2
Inledning.....	3
Syfte.....	3
Serviceplan 2016-2020	4
Begrepp och definition	4
Servicepunkt i Orsa.....	4
Kommunalt landsbygdsstöd	5
Problem för dagligvarubutik på landet	5
Avgränsningar.....	5
Övergripande politiska mål för service på landsbygden	5
Andra aktörers roll	5
Serviceplanens framtagande	6
Uppföljning	6
Bilaga Serviceutbud	7
Tabell, beskrivning av serviceutbudet i Orsas byar	8
Serviceutbud på landsbygden	9

Sammanfattning

Orsa kommun är en turistkommun på landsbygden. Rent statistiskt består Orsa tätort av Orsa centrum, Hansjö och byarna söder om Orsa. Invånarnas behov av kommersiell service är relativt väl tillgodosedd, exempelvis möjligheten till betaltjänster, att ta ut kontanter, tanka bilen, lämna och hämta paket. Skattungbyn, Orsas största by, ligger 16 km från tätorten. Här finns en dagligvarubutik med ett relativt stort serviceutbud samt ett tankställe. Noppikoski på Orsa finnmark har ett mindre serviceutbud med matställe, enklare livsmedelsutbud samt tankställe.

I begreppet service ligger förutom kommersiell också kommunal och ideell service. Alla tre är beroende av varandra för att människor ska vilja och kunna bo, leva och driva företag i en landsbygdsort som Orsa. En kommun kan välja att beskriva detta i en serviceplan vilket Orsa kommun nu gör. Samverkan sker med Länsstyrelsen Dalarna. Det beror bl a på att stöd för kommersiell service ändrats så att det nu blir möjligt att ta ett helhetsgrepp kring utveckling av service. Landsbygdsutvecklaren har det övergripande ansvaret för att leda arbetet. Kopplingen till kommunens översiktsplan och näringslivsstrategi ska vara tydlig.

Målsättningen är att landsbygdsutvecklaren en gång per år i dialog träffar respektive byutvecklingsgrupp, Orsa kommuns förvaltningar och företag i Orsa för att följa utvecklingen av service på landsbygden generellt och i Orsa speciellt. Serviceplanen utgör ett verktyg i kommunens planeringsarbete för landsbygdsutveckling kopplat till översiktsplanen. "Serviceplan Orsa kommun" gäller 2016 – 2020.

Handlingsplan/aktiviteter för arbetet med serviceplan

- Orsa kommun beslutar om serviceplanen
- Bland byarna prioriterar Orsa kommun Skattungbyn som prioriterad ort ur service- och försörjningssynpunkt vilken ur befolkningsmässiga och geografiska skäl ska ha ett grundläggande serviceutbud
- Orsa kommun analyserar hur olika kommunala funktioner agerar i förhållande till befintlig service, t ex om Orsa kommun marknadsför möjligheten till hemsändning av varor genom Skattung Handel ekonomisk förening, om hemtjänsten avlastas i fall brukare använder hemsändning i stället för hjälp med inköp vidare till hur kommunen jobbar med inflyttning.
- Orsa kommun stöttar Skattung Handel ek. för. i arbetet med att upprätthålla och utveckla serviceutbudet, vilket innebär att Skattung Handel ek. för. ska kunna söka externa medel för den utvecklingen
- Noppikoski, på Orsa Finnmark, som idag har viss service, utreds av landsbygdsutvecklare för framtida behov
- Aktörer som samverkar för att behålla och utveckla servicen i Orsa erbjuds rådgivning av landsbygdsutvecklare eller näringslivsutvecklare för möjligheten att söka stöd genom Dalälvarnas utvecklingsområde eller Landsbygdsprogrammet.
- Hushåll med rätt till hemsändning ges även fortsättningsvis möjlighet att få varor hemsända. Butiken ska själv kunna avgöra på vilket sätt leverans bör ske; via eget fordon, annat distributionssätt eller att en lösning provas med att kunderna transporteras till och från butiken och handlar själva. Information om hemsändning ska läggas på "orsa.se"
- Orsa kommun ger även fortsättningsvis ersättning med 5 000 kr per by till de byar som tar fram och arbetar aktivt med sin byutvecklingsplan i samverkan med kommunen
- En workshop görs med alla förvaltningschefer, för att öka förståelsen för arbetet service på landsbygden
- Kommunala servicefunktioner ses över för att kunna ingå i serviceutbud

Inledning

Orsa kommun har sedan 2010 en serviceplan som togs fram i samverkan med Länsstyrelsen Dalarna. Planen ska revideras. Det sker även nu i samverkan med Länsstyrelsen Dalarna, som har statens uppdrag att arbeta med service på landsbygden. Arbetet är beskrivet i Dalarnas Regionala serviceprogram 2014-2018. Tillgången till kommersiell service är utgångspunkten för programmet. Det bygger på en statlig förordning "Stöd till kommersiell service" (förordning 2000:284). Stödet skapades ursprungligen för livsmedelsbutiker på landet och tankställen och omfattade stöd till investeringar, stöd för att täcka förluster samt stöd till hemsändning av varor.

I september 2015 fördes investeringsbidraget från "Stöd till kommersiell service" över till Landsbygdsprogrammet. Det innebär att stödet förändras så att det blir möjligt för fler aktörer än lanthandlare att jobba fram servicelösningar och söka medel för den utvecklingen. Den kommun, som den som söker stödet verkar i, ska ha en aktuell serviceplan. Den ska beskriva de prioriteringar som kommunen gör när det gäller servicefrågorna och arbetet med dessa.

Tillgången till livsmedelshandel, fiber, drivmedel, skola, omsorg, hälso- och sjukvård behövs för att vardagslivet ska fungera för människor. Permanent- och fritidsboende i attraktiva boendemiljöer kan ge underlag för lokal service som butiker, skolor och kollektivtrafik. Etablering av olika verksamheter skapar arbetstillfällen och bidrar till en levande landsbygd.

Dagligvarubutiken är viktig för livsmedelsförsörjningen i en bygd samtidigt som den fyller en mycket bredare funktion, som tillgänglig mötesplats för social gemenskap. När orten tappar butiken finns det inte längre någon naturlig träffpunkt för spontana möten mellan människor. Butiken förknippas oftast med ren kommersiell service såsom post- och paketservice, ombud för apoteksvaror, spelombud, ombud för systembolaget samt möjligheter att ta ut kontanter. Försvinner butiken från byn krymper förutsättningarna för den kommersiella servicen, vilket kan påverka människors intresse att bo kvar på orten. Det i sin tur påverkar underlaget för den offentliga servicen såsom förskola, skola och äldreomsorg. Därför är det väsentligt med samordning mellan offentlig, kommersiell och ideell service vilken förutsätter aktivt deltagande från alla parter, inte minst kommunen.

Tillväxtverket har i en studie¹ visat att lanthandlarna skulle vara lönsamma för invånarna även om dessa subventioneras med mellan 10 000-70 000 kr i månaden. Den sociala nyttan ej inräknad. Genom att undersöka kostnader för ökat bilåkande, ökad tidsåtgång, betalningsvilja, tillgänglighetseffekter och minskade inköpspriser kunde nyttan av den lokala butiken beräknas. Därtill kommer service i form av betaltjänster, paket, drivmedel mm som ofta är kopplad till sista butiken på orten. För samhället och kommunen kan det alltså vara en god affär att underlätta driften av lanthandel genom subventioner, samordningslösningar och att arbeta med köpbeteenden. Kommunen bör därför vara öppen för, och aktivt bidra till alternativa och otraditionella lösningar för att behålla den service som är kopplad till butiken på orten. Detta kan ske enskilt eller i samverkan med andra servicegivare.

Syfte

Syftet med Orsa kommuns serviceplan är att skapa en helhetsbild av tillgänglig service på landsbygden och en metod för arbetet med servicefrågorna, för att vidmakthålla en rimlig servicenivå för landsbygdens boende, företagare och besökare i Orsa kommun. Serviceplanen ska vara ett verktyg i kommunens planeringsarbete och ett underlag för Länsstyrelsens prioriteringar avseende hållbar landsbygdsutveckling och de stöd som finns för detta.

¹ Samhällsekonomska effekter av nedläggning av butiker på landsbygden. Tillväxtverket Rapport 0116

Serviceplan 2016-2020

Orsa centrum är självklar servicepunkt för offentlig och kommersiell service i kommunen enligt formulering i det pågående arbetet med Orsa översiktsplan.

Skattungbyn, med 16 kilometer från Orsa centrum, är prioriterad som serviceort utanför Orsa tätort. Besöksanläggningen Grönklitt står inför en mycket stark expansion, som förväntas innebära ett ökat kommersiellt serviceutbud. Det kan eventuellt komma att kompletteras med någon form av kommunal turistservice.

Begrepp och definition

Här nedan följer definitioner av fem (5) begrepp som är specifika i arbetet med servicefrågor, begrepp som är kopplade till Länsstyrelsens och Tillväxtverkets inriktningar om stöd.

- 1) **Serviceplanens** fokus ligger på den kommersiella service som är kopplad till sista butiken på orten, kallad lanthandel med dagligvaror, betaltjänster, in – och utlämning av paket, ombud för Apotek och Systembolag
- 2) En **servicepunkt** är en samlingsplats som kan erbjuda olika typer av service. Utöver kommersiell service handlar det om praktisk service från myndigheter, offentlig verksamhet, företag och ideella föreningar. Servicepunkt fungerar som viktig mötesplats i en by och kan inrättas i bygdegårdar eller andra lokaler som är tillgängliga för allmänheten och innehåller ofta café, datoruppkoppling, evenemangsansvar, framförallt sådant som man i respektive by eller ort anser är väsentligt som attraktivt serviceutbud. En servicepunkt kan generera stöd från Länsstyrelsens landsbygdsprogram. Det är också möjligt för en kommun att i samverkan med en servicepunkt komma överens om vissa insatser som ger ersättning enligt av kommunen beslutad tariff. Detta ska då regleras i avtal mellan parterna.
- 3) **Hemsändningsbidrag** lämnas till kommuner som i samarbete med lanthandeln erbjuder hemsändning av dagligvaror såsom livsmedel. Handlaren avgör hur leverans bör ske; via eget fordon, annat distributionssätt eller att kunderna får transport till och från butiken. Att kunden får komma till butiken kan förbättra för handlaren, som kan sälja mer och kunden kan få med sig allt den beställt i butiken. Så som regelverket är utformat i dag får butiken vid hemsändning inte ta med paket, alkohol och mediciner i varukassen.
- 4) **Landsbygdsackor, Bymacken och tankställe** är begrepp som används när service på landsbygden ska beskrivas. Landsbygdsackor är de ackor som tidigare rent generellt fanns på landsbygden i de större aktörerna OKQ8:s eller Statoils regi. Dessa är med några undantag nedlagda på landsbygden. Det gav upphov till Bymacken; en sammanslutning av oberoende drivmedelshandlare som samarbetar om marknadsföring, upphandling och erfarenhetsutbyte. I Orsa finns inga aktörer som är anslutna till Bymacken. Tankställe benämner vi det i Skattungbyn och i Noppikoski. I Skattungbyn drivs tankstället av Dalviks Kvarn AB och i Noppikoski av Camp Noppikoski.
- 5) **Glesbygd** är enligt Tillväxtverket och Myndigheten för tillväxtpolitiska utvärderingar och analyser områden som har *mer än 45 minuters bilresa till en tätort med över 3000 invånare*.

Servicepunkt i Orsa

För närvarande pågår ingen diskussion i Orsa om att skapa servicepunkter enligt ovan gjorda definition. Orsa kommun bör dock vara öppen för att om samverkan sker mellan flera aktörer för att utveckla servicen i en by ska ett särskilt förslag om möjligheten att söka stöd från Orsa kommun kunna tas fram av landsbygdsutvecklare och behandlas av Orsa kommunstyrelse.

Kommunalt landsbygdsstöd

Orsa kommuns landsbygdsarbete innefattar samverkansarbete med Orsa byar om byutvecklingsplaner. Byar som tar fram sin plan och arbetar aktivt för utveckling i byn erhåller, efter ansökan, 5 000 kr. Byarna har representation i Orsa byaråd, (motsvarigheten till kommunbygderåd). Orsa kommun samverkar med byarådet kring olika utvecklingsfrågor för Orsas landsbygd.

Orsa kommun samverkar med Orsa stadsnät för fiberutbyggnad i hela Orsa. Utbyggnaden har stark landsbygdsfokus vilket också skapar utrymme för serviceutveckling.

En politiskt prioriterad fråga i Orsa är småskalig livsmedelsproduktion kopplad till lokal konsumtion. Orsa kommun deltog 2012 - 2014 i projektet "Kött till kommunernas kök" med Leader DalÄlvorna som finansiär. I april 2014 startade kommunen ett eget projekt "Kött till Orsa kommuns kök", som uppföljning. Projektet ska utvärderas under 2016.

Problem för dagligvarubutik på landet

Långa avstånd anges av livsmedelsgrossisterna som skäl till att ta ut högre inköpspris av en lanthandel än av livsmedelsbutiker i mer centrala lägen. Högre inköpspris för lanthandeln tvingar innehavaren att ta ut priser som kunderna inte anser fördelaktiga i förhållande till priserna i livsmedelsbutiker i centrala lägen eller på stormarknader. Det blir negativt och lanthandeln tappar kunder. Samtidigt stöder kommunen lanthandeln med hemsändningsbidrag och ibland även med hyressubventioner. Det här är en fråga på riksnivå. Anledningen att ta med beskrivningen i Orsa kommuns serviceplan är att belysa sammanhang som har påverkan på frågorna kring stöd till service på landsbygden.

Avgränsningar

I Serviceplan Orsa kommun tar vi inte upp upphandlingsfrågorna då dessa beskrivs i Orsa kommuns näringslivsstrategi.

Övergripande politiska mål för service på landsbygden

Orsa kommuns övergripande mål med serviceplanen är att skapa hållbara servicelösningar på landsbygden. Lösningarna ska utgå från vad som lokalt anses viktigt för att behålla och utveckla service, t ex i Skattungbyn. Serviceplanen ska också vara ett verktyg i kommunens planeringsarbete för landsbygdsutveckling kopplat till översiktsplanen.

I arbetet med Orsa översiktsplan, som tas för beslut under 2016, beskrivs prioriteringar kring handel enligt följande; *nyetableringar av handel och kommersiell service i första hand placeras i centrala lägen i Orsa tätort och i Skattungbyn, nära den grundläggande servicen. Handel och service som bidrar till ökad tillgänglighet i en by, samt gårdsbutiker och fabriksförsäljning i anslutning till själva produktionen kan placeras även på andra platser.*

Andra aktörers roll

Dalälvarnas utvecklingsområde är den LEADER-strategi för lokal landsbygdsutveckling, som Orsa kommun medfinansierar. LEADER-metoden möjliggör för aktörer på landsbygden att i projekt jobba med olika utvecklingsprojekt. Servicelösningar är ett av flera insatsområden som blir stödbart enligt den framtagna strategin.

Dalarna Coompanion är en rådgivningsverksamhet som finansieras av Dalarnas kommuner. Dalarna Coompanion erbjuder rådgivning till människor som vill starta företag tillsammans, rådgivning till

byutvecklingsgrupper som vill göra lokalekonomisk analys samt rådgivning till byutvecklingsgrupper om hur man startar fibernätsförening.

Riksorganisationen Hela Sverige ska leva är en intresseorganisation för lokala byutvecklingsgrupper på Sveriges landsbygd. Organisationen bistår med kompetensutveckling för arbetet med landsbygdsutveckling och servicefrågor.

Hela Sverige ska leva Dalarnas länsbygderåd är den regionala intresseorganisationen för byutvecklingsgrupper i Dalarna. Den har samma inriktning som den nationella intresseorganisationen. Organisationen har också nära samverkan med kommunernas bygderåd, i Orsas fall, Orsa byråd.

Serviceplanens framtagande

Det är fler aktörer än kommunen och Länsstyrelsen som bidrar till arbetet med service på landsbygden. I arbetet med Orsa kommuns serviceplan har möten och samtal hållits med byutvecklingsgrupper/byföreningar för att få en relevant bild av nuvarande service och vilka prioriteringar man i byarna anser behöver göras i Orsa.

Den lokala företagarföreningen "Företagarna i Orsa" är en viktig samarbetspartner och samtal har förts med dess representanter för att få värdefulla inspel till arbetet med Orsa kommuns serviceplan.

Uppföljning

Serviceplan Orsa kommun 2016-2020 ska följas upp en gång om året i september månad med rapport till kommunstyrelsens arbetsutskott.

Om samverkan sker mellan flera aktörer för att utveckla servicen i Skattungbyn eller om andra byar börjar samverka kring service, ska ett särskilt förslag för möjligheten att söka stöd från Orsa kommun tas fram av landsbygdsutvecklare och då beslutas om av Orsa kommunstyrelse.

Bilaga Serviceutbud

Presentation av butiksort och basserviceutbud i Skattungbyn

Skattungbyn ligger nordost om Orsa och är Orsas till invånarantalet största by med 310 invånare. Det är 16 km mellan Orsa och Skattungbyn. I Skattungbyn finns kommersiell service genom en dagligvarubutik, Skattung Handel ek. för. Butiken drivs som ekonomisk förening. Medlemmarna i föreningen bidrar ideellt i verksamheten genom att utföra olika uppdrag, t ex hemsändning av varor. Skattung Handel ek. för. erbjuder förutom dagligvaror olika ombudstjänster. Butiken är ombud för Posten, Apoteket, Systembolaget, Svenska spel samt Bussgods. I "Träffstugan", en lokal intill butiken, har kunder och besökare möjlighet att ta del av lokal turistinformation, information om evenemang, man kan handla kaffe i butiken och slå sig ner i Träffpunkten. Allt detta sköts av butikens personal och de i föreningen som har den uppgiften som sitt ansvar.

På fastigheten, som ägs av det kommunala bostadsbolaget Orsabostäder, finns ett tankställe. Driften av sköts av Dalviks Kvarn AB. På området finns återvinningsstation samt miljöstation. Skattung Handel ek. för. anordnar varje vår en plantbyttardag och på hösten en höstmarknad. Kring lanthandeln samlas ett stort engagemang för byn och butiken är en mycket viktig mötesplats för byns invånare och besökare.

Det finns också en bagarstuga i samma fastighet som Skattung handel ek.för. Bagarstugan kan man hyra för att baka i och sälja lokalt bröd.

I Skattungbyn finns kommunal service i form av förskola och fritidshem. Skattung friskola driver F - 6- skola i en av kommunen ägd fastighet. För äldre finns hemtjänst, en kommunal service som drivs på entreprenad.

I Skattungbyn finns 45 företag registrerade inom byggnadsbranschen, lantbruk, skogsbruk, hälsa, hantverk och kultur. En hemslöjdsbutik drivs säsongvis. Sveriges äldsta Betelkapell finns i byn. Dala Ekoguide marknadsför två företag i Skattungbyn, Anna Berggren och Skattung handel ek. för.

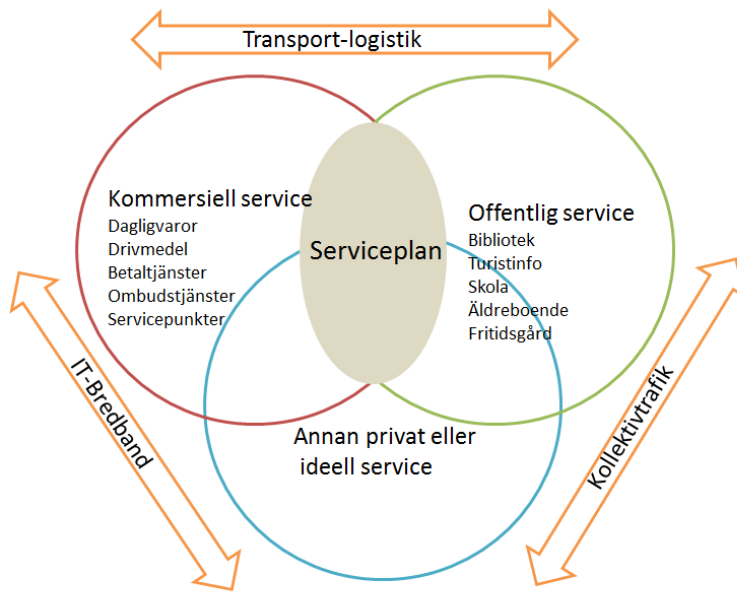
Byutvecklingsföreningen äger de gamla skolhusen så länge man bedriver verksamhet i dem. I dag hyr man ut lägenheterna i fastigheterna. Om föreningen avslutar verksamheterna övergår fastigheterna i kommunal regi.

Stiftelsen Skattung skola äger flera fastigheter i vilka man hyr ut bostäder till folkhögskoleelever vid Skattungekursen – Ekologisk och hållbar livsföring.

Föreningslivet består av idrotts- och kulturföreningar. Skattungbyns midsommarstångskommitté anordnar varje år ett stort midsommarfirande. Det är ca 2 000 besökare vid evenemanget. Kommittén är även ansvarig för Valborgs-firandet.

Skattungbyn har ett stort orienteringsområde som nyttjas av IFK Mora OK. Området erbjuder bra möjligheter att hålla stora tävlingar. 2012 hölls EM i orientering här.

Serviceutbud på landsbygden



Bilden visar exempel på kommersiell, offentlig och ideell service som i någon form kan ingå i ett serviceutbud på landsbygden.

Transport/logistik, IT/bredband och kollektivtrafik är viktig infrastruktur för att kunna upprätthålla ett serviceutbud. Punkten i mitten ska illustrera serviceplanen och möjligheten att kombinera nya och alternativa servicelösningar.